

A GYERMEKKORI NEMI ARÁNYOK ÁTALAKULÁSÁNAK TERÜLETI ÖSSZEFÜGGÉSEI INDIÁBAN A 2011-ES NÉPSZÁMLÁLÁS TÜKRÉBEN WILHELM ZOLTÁN – ZAGYI NÁNDOR – NEMES VIKTÓRIA – KISS KATALIN

SPATIAL CHERENCES OF THE CILDRENS' SEX RATIO TRANSITION
IN INDIA, BASED ON THE LAST CENSUS

Amidst the recent demographic characteristics more and more attention is paid to the year by year increasing surplus of boys of certain countries – among them India – due to the upsetting of their children and young aged population's natural sex ratio. On the strength of a hypothesis, which is not confirmed with complete certainty till now, this phenomenon can be interpreted as one of the phases of a specific transitional process. According to that, in any community motivated by socio-economic necessities to have male descendants, the spread of prenatal diagnostic techniques making possible to determine the sex of foetuses and the increase of solvent demand for them result in the reduction of the number of female births at first, emerging on account of artificial interventions. Later, in parallel with the gradual expansion of the change in social attitude and the weakening of traditional family structure, boy preference starts to lose its strength, and as a consequence the equalization of sex ratio differences which extremely high can be commences, as well.

During this demographic process mentioned above, various regions of the country and their populations respectively, cover different ways in time following each other with some phase delay. Although there is no doubt about that they are predominantly in the period, which corresponding with the pan-Indian trend, can be characterized by increasing surplus of male births, it also seems sure that certain social groups have already gone over to the next stage of the transition, so a diminishing process of the exorbitant divergences in sex ratios at birth has begun among them. The authors present some spatial features of the transitional course appearing in childhood sex ratio deviation on the basis of district level data issuing from the 2001 and 2011 censuses.

1. BEVEZETÉS

Mint ahogyan egy korábbi – szintén e folyóirat hasábjain napvilágot látott – tanulmányunkban rávilágítottunk, Indiában az 1990-es évek első felében lezajlott gazdasági rendszerváltozást követően jelentős népesség- és településföldrajzi változások indultak el (WILHELM ET AL. 2013). Az Indiában 2011-ben tartott népszámlálás publikált, már végleges adatai – a 2001-es cenzust követően – rendkívül érdekes összefüggésekre, trendekre engednek következtetni. Természetesen továbbra is mellbevágó számokkal kell szembenéznünk, pl. a népszámlálási dekádban több mint 18 magyarországnyi népességnövekedéssel (181455986), melynek következtében Indiában él a világnépesség 17,5%-a, de olyan szélsőségekkel is, melyek a kutatási módszereinket kell, hogy árnyalják. Ilyenek a szubnacionális egységekben meglévő népességszám-, illetve területkülönbségek (1. táblázat). Ugyanakkor az elmúlt évtizedben a városi népesség aránya

27,78-ról 31,16%-ra emelkedett, vagyis India városlakóinak száma (377 millió) meghaladja az Egyesült Államok teljes lakosságát és gyakorlatilag megegyezik az Európai Unió urbánus népességének számával. Ezek az egyszerű adatok is mutatják, hogy az indiai népesség- és településföldrajzi változások az egész világ szempontjából meghatározóak, figyelmet érdemlőek.

1. táblázat: *A szubnacionális egységek népességekülönbségei Indiában, 2011-ben*
Table 1: Population differences among Indian subnational entities in 2011

Az öt legnépesebb		Az öt legkisebb népességű	
Uttar Pradesh	199812341	Lakshadweep	64473
Maharashtra	112374333	Daman & Diu	243247
Bihar	104099452	Dadra & Nagar Haveli	343709
West Bengal	91276115	Andaman & Nicobar Islands	380581
Andhra Pradesh	84580777	Sikkim	610577
Összesen	592143018	Összesen	1642587

Forrás: CENSUS INDIA 2011b

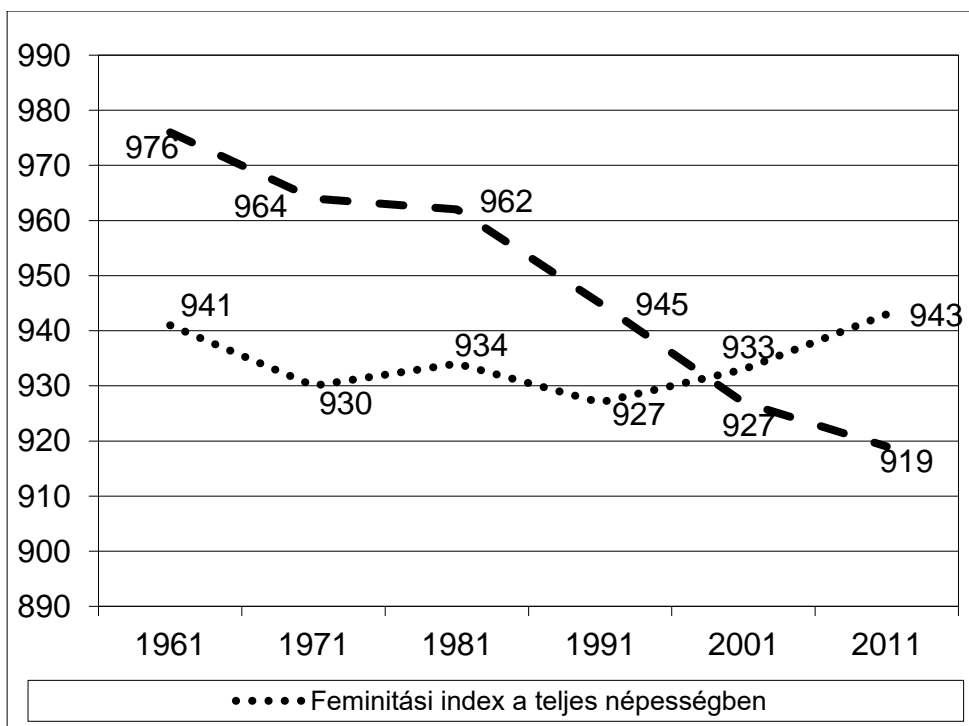
Ilyen, az indiai népesség sajátos demográfiai jellemvonásaként értékelhető a nők férfiakéhoz viszonyított számának élettani és korszerkezeti adottságokkal nem magyarázható, indokolatlan mértékű hiánya is. A nem csupán Indiára, de szinte kizárólag ázsiai országokra jellemző népességdeficit nagyságának megállapítására több mérvadó kísérlet is született (*KLASEN – WINK 2003, ANDERSON – RAY 2010*), amelyek közül a 2010. évre vonatkozó legújabb kalkuláció szerint a hiányzó női népesség mintegy 116,7 millióra tehető. Ebből India 43,3 millió fővel részesedve a teljes női népességhiány 37,1 %-át, Kínával együtt pedig, ahol a veszteség mértéke még magasabb (66,2 millió fő) 93,8 %-át adja (*GUILMOTO 2012*).

A mély társadalmi beágyazottsággal rendelkező, és hosszú történelmi múltra visszatekintő jelenség alapvető, de nem egyedüli okaként a lánygyermek felnevelésére és kiházasítására fordított kiadások szociális ellentételezésének elmaradását jelölhetjük meg (*DAS GUPTA ET AL. 2003, WILHELM – ZAGYI 2012*). Amíg ugyanis a férjhez ment lányok a patriarchális családmodell keretei között önálló jövedelem hiányában, illetve az őket a háztárs családja felé köti szoros lokális kötelékek miatt, később sem anyagiilag, sem személyesen nem képesek támogatni saját szüleiket, addig a férj családja a házasság révén tovább erősítheti saját közösségének gazdasági pozícióit és biztosíthatja annak fennmaradását. A férjes nők társadalmi felértékelődését jelzi az a tény is, hogy a 20–24 év közötti korcsoporttól kezdődően életkilátásaik fokozatosan javulnak (*DRÈZE – SEN 2002*). Mindezekből pedig egyértelműen következik az, hogy a fiú-, illetve férfi-preferencia szükségszerű velejárójaként jelentkező, és a várhatónál jóval magasabb halandósági értékeket eredményező nemi diszkrimináció elszenvedői a múltban és ma is főként a csecsemő- és gyermekkorú lányok.

2. MÓDSZEREK

A nemek teljes népességre vonatkoztatott létszámbeli aránytalanságát tükröző alacsony – az utóbbi fél évszázadban előbb stagnáló-ingadozó, majd a nők születéskor várható élettartamának növekedésével együtt kis mértékben növekvő – feminitási mutatók¹ mellett még inkább szembeűnő az, hogy a 0–6 éves korcsoportba tartozó gyermekek körében nem csupán torz, de az 1980-as évektől kezdődően folyamatosan, bár a legutóbbi dekádiban már csökkenő mértékben romló nemi arányokat mérnek (1. ábra).

1. ábra: A nemi arányok változása Indiában (1961–2011)
Figure 1: Process of change in Indian sex ratios between 1961 and 2011

Forrás: A CENSUS INDIA 2011a, 2011b alapján szerk. a szerzők

¹ A nemi arányok jelölésére az Indiában alkalmazott ezres egységű feminitási indexet, azaz az 1000 férfira jutó nők számát kifejező mutatót használjuk.

A nemek közti viszonylagos egyensúly hirtelen és radikális megbomlása hívta fel a figyelmet arra, hogy a lányokkal szembeni diszpreferencia megnyilvánulásának hagyományos, de korlátozott „hatékonyságú” formái (csecsemőgyilkosságok, a lánygyermek kevésbé gondos ellátása, felügyelete) mellett, illetve helyett a közelmúltban a kívánatosnak tartott nemi összetétel kialakítására szolgáló lehetőségek köre újabb elemmel bővült. A születési soros nemi arányokban tapasztalható szélsőséges különbségek, vagyis, hogy a születési rendben egyre hátrébb elhelyezkedők körében rohamosan csökken a lányok aránya (TOPPO – DIWAKAR – PAL 2012), valamint a fiúszületési többlet és a társadalmi-gazdasági fejlettség növekedése közti pozitív összefüggés felismerése (DAS GUPTA – CHUNG – SHUZHUO 2009), nem utolsó sorban pedig a méhen belüli nemi meghatározást lehető tévő eszközök egyre szélesebb körű elterjedése és igénybe vétele mára kétséget kizáróan igazolták azt a feltételezést, hogy a gyermekkorú, illetve fiatalkorú felnőtt népességben mutakozó kiugró mértékű létszámkülönbség háttérben a nemi szelekción alapuló terhességmegszakítás gyakorlatának térhódítása áll.

Ezért tehát a népesség nemi megoszlásának térbeli és időbeli vizsgálata során is különös figyelmet kell fordítanunk a születéskori vagy kisgyermekkorú arányok alakulására. Saját, e tárgykörben született eredményeink a 2001. és 2011. évi indiai népszámlálások során a 0–6 évesek körében regisztrált nemi arányok körzeti szintű adatainak (CENSUS INDIA 2011C) feldolgozásán alapulnak. India a regionális különbségek tekintetében is szélsőséges változatosságot mutat, ami már az adminisztratív egységek legfelső szintjét alkotó tagállamok és szövetségi területek nagyságában, lakosság számában is tetten érhető². Minthogy ezek közül némelyek óriási népességűek és kiterjedésűek, ezért a területi eltérések akár egy államon belül is jelentős mértékűek lehetnek, a törésvonalak pedig a legtöbb esetben nem követik a közigazgatási határokat, mindenképpen indokolt legalább a területi beosztás következő szintjének megfelelő, 640 körzetre vonatkozó adatok számbavétele. A 0–6 éves korcsoportnak a vizsgálatba referencia-korosztályként való bevonását egyrészt az indokolja, hogy a másodlagos (születéskori) nemi arányok megoszlásáról nincsenek kellő részletességű (körzeti) nyilvántartások, másrészt azonban ily módon a prenatális nemi diszkrimináció mellett a biológiai trenddel ellentétes – a fiúkét meghaladó mértékű³ – kisgyermekkorú lányhalalozási többlet hatása is megjeleníthető.

² A területnagyság tekintetében több mint 10.000-szeres (Rajasthan: 342.239 km², Lakshadweep: 32 km²), a népességszám esetében pedig több mint 3000-szeres különbségek (Uttar Pradesh: 199.812.341 fő, Lakshadweep: 64.473 fő) tapasztalhatók (1. táblázat).

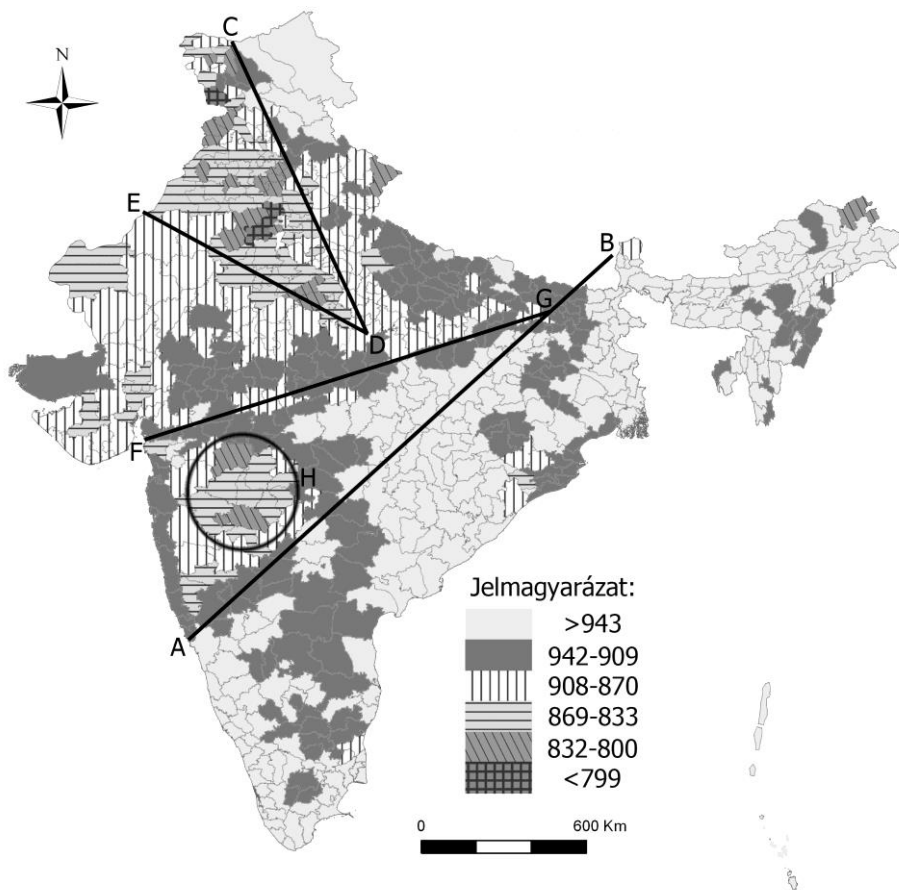
³ Az indiai nők 2005–2010 közötti időszakra értelmezett születéskori életkilátásait figyelembe véve, az 5 év alatti gyermekek körében várható 119 fiú/100 lány arányú természetes halandósági értékkel szemben 88 fiú/100 lány arányú, abnormális mértékű lányhalandóság mutakozott, ami éves átlagban 261 800 lányhalalozási többletet jelentett (GUILMOTO, C. Z. 2012).

3. EREDMÉNYEK

A 2011. évi nemi arányok területi különbségeinek ábrázolásakor a természetes fiúsüléti többletet (104–106 fiú/100 lány) figyelembe véve a 943 lány/1000 fiú értéknél vontuk meg a normálisnak tekinthető nemi összetétel alsó határát, az adott körzetek ettől negatív irányban eltérő adatait pedig a 107–110, 111–115, 116–120, 121–125 és >125 fiú/100 lány maszkulinitási tartományoknak megfelelő ezres egységű feminitási értékkategóriákba soroltuk (2. ábra).

2. ábra: A 0–6 éves korcsoportba tartozók feminitási aránya (lány/1000 fiú) körzetenként (2011)

Figure 2: Femininity index (number of girls per 1.000 boys) in the age group of 0–6 years old by districts in 2011

Forrás: CENSUS INDIA 2011c alapján szerk. a szerzők

A nemi arányok térbeli mintázatának egyik jellegzetes vonása az, hogy a normális és a többé-kevésbé torz értékekkel rendelkező országrészek egymástól viszonylag egyértelműen elkülöníthetők. A DNY–ÉK irányú Goa–Sikkim-vonaltól (2. ábra: A–B vonal) DK-re elhelyezkedő régió, amelynek egységes tömbje napjainkban már felszakadozni látszik, valamint a Jammu és Káshmir K-i, illetve Himachal Pradesh ÉK-i körzeteiből álló exklávé változó mértékben és arányban, de jellemzően törzsi és/vagy dravida és/vagy keresztény kulturális befolyás alatt álló, a fiúpreferenciában megnyilvánuló gazdasági-kulturális kényszerek által nem, vagy alig érintett területén többnyire kiegyensúlyozott (2. táblázat), míg az ország É-i, ÉNY-i, jellemzően árja etnikai hatás által érintett részeiben szinte kivétel nélkül rendellenes nemi összetételű körzetek találhatóak (2. ábra: az A–B vonaltól ÉNY-ra fekvő terület).

2. táblázat: *Kisgyermekkorai nemi arányok a teljes népesség és a patriarchális hagyományok által nem vagy alig érintett társadalmi csoportok körében*

Table 2: *Sex ratios of small children among the total population and some social groups touched by patriarchal traditions scarcely or not at all*

Teljes népesség 0–6 év (2011)	Törzsi népesség 0–6 év (2011)	Dravida népesség 0–6 év (2011)	Keresztény népesség 0–4 év (2001)**
919	957	946*	969

* A négy dravida állam (Andhra Pradesh, Karnataka, Kerala és Tamil Nadu) körzetei nemi arányainak átlaga

** A legutóbbi népszámlálás vallásdemográfiai adatait még nem publikálták

Forrás: CENSUS INDIA 2011c, 2011d, 2011e alapján szerk. a szerzők

A férfiközpontú kulturális értékmintát követő közösségekben a nemiarány-eltolódás nagyságát befolyásoló elsődleges hatótényezőnek a prenatális nemi azonosítás, illetve az azt követő abortusz elvégzéséhez szükséges anyagi eszközök rendelkezésre állásának mértéke tekinthető (GUILMOTO 2008), amit legnyilvánvalóbb módon a nemiarány-torzulás fokának a magasabb jövedelmű városi, és a szegényebb falusi népesség körében megfigyelhető különbségei jeleznek (3. táblázat). Az ide vonatkozó adatok összevetéséből azonban az is kiderül, hogy a lányok diszkriminatív megkülönböztetését eredményező társadalmi kényszerek a hátrányos helyzetű csoportok (a kaszthierarchia legalsó szintjén álló jegyzett kasztok, a hajléktalanok, a slum lakók) között is éreztetik hatásukat. Ez utóbbiak esetében azonban nagyrészt vagy kizárólagosan a megszületett lányok halandósági többlete felelős a rendellenes nemi arányok kialakulásáért.

A nemiarány-eltérést mutató ÉNY-i országrész térszerkezeti sajátosságai közül kiemelendő, hogy a Khambat-öböltől a Hindusztáni-alföldig, nagyjából a Vindhya-hegyvonulat mentén húzódó, ezért kezdeményezésünkre e hegységről elnevezendő Vindhya-vonal (2. ábra: F–G vonal) viszonylag kiegyensúlyozott (normális vagy kis mértékben torzult) nemi arányú körzeteket felfűzve, a területet két különálló részre osztja, amelyekben egy-egy kifejezetten magas maszkulinitású, túlnyomórészt 869-nél

alacsonyabb feminitási arányú, átlagot meghaladó társadalmi-gazdasági fejlettségű körzetekből álló (WILHELM ET AL. 2010, WILHELM 2011), formailag eltérő centrumterület azonosítható. Az északi magterületet a Gwalior–Agra–Delhi–Ludhiana–Srinagar-tengely vonalában legyezőszerűen kiszélesedő, jelentős részben Punjab és Haryana államok magába foglaló régió (2. ábra: C–D–E vonalak által határolt háromszög), a délit pedig Maharashtra állam nyugati részének az Aurangabad–Jalna központ körül elhelyezkedő körzetei alkotják (2. ábra: H vonal által körbevett terület). E centrumokhoz azok alaki sajátosságaihoz igazodva, háromszög, illetve koncentrikus formában egyre javuló, előbb a 870–908-as, majd a 909–942-es feminitásiérték-tartományba eső körzetek csoportjai csatlakoznak.

3. táblázat: A 0–6 éves korcsoportba tartozók nemi arányai a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok körében a 2011. évi censzus adatai szerint

Table 3: Sex ratios in the age group of 0–6 years old among some disadvantaged social groups as per data of Census 2011

	Indiai teljes népesség	Jegyzett kasztok	Hajléktalanok	Városi szegények lakói
Teljes népesség	919	933	932	922*
Városi népesség	905	922	920	-
Falusi népesség	923	936	941	-

* Csak városi típusú települések esetében értelmezhető

Forrás: CENSUS INDIA 2011d alapján szerk. a szerzők

A gyermekkorúak nemi összetétele időbeli változását figyelemmel kísérve azonban még inkább jelentős felismerésekhez juthatunk. Erre vonatkozó vizsgálatunk keretében a legutóbbi két népszámlálás során rögzített nemiarány-értékek egymáshoz viszonyított változásának körzetenkénti mértékét és irányát vetettük össze. Ezek grafikus megjelenítése során külön-külön kategóriába soroltuk a normális és torz tartományban stagnáló – 2001 és 2011 között 2 %-nál kisebb arányban módosuló⁴ –, valamint a mérsékelten és erőteljesen csökkenő, illetve növekvő különbséget mutató körzeteket (3. ábra).

A nemi arányok alakulásának folyamatát kutatva az utóbbi években többen is felvetették azt, hogy a nemi összetétel időbeli változására bizonyos társadalmi törvényszerűségek meghatározó befolyást gyakorolnak (CHUN – DAS GUPTA 2009, GUILMOTO 2009, WILHELM – ZAGYI 2012). A klasszikus demográfiai átmenettel párhuzamba állítható folyamat egyes szakaszai a fiúpreferenciában megnyilvánuló kényszerek, melyek domináns alkotóelemét a patriarchális társadalmi berendezkedés alkotja, és a méhen belüli nemi azonosítást biztosító diagnosztikai eszközök, illetve az azok igénybevételét

⁴ A nemi arányok normális ingadozása (csökkenése vagy növekedése) küszöbértékének meghatározásakor a biológiai-fiziológiai okokra visszavezethető természetes fiúszületési többlet mértékében (104–106 fiú) tapasztalható 2 %-nyi különbséget vettük alapul.

lehető tévő anyagi források, mint lehetőségek meglététől vagy hiányától függően értelmezésünkben az alábbiak szerint követik egymást.

Az első szakaszban határozott fiúpreferencia érvényesül, de a természetes nemi összetétel megváltoztatásához a népesség nem rendelkezik megfelelő "hatékonyságú" eszközökkel, aminek eredményeként viszonylag kiegyensúlyozott szinten stabilizálódó (mérsékelt fiútöbbletű) nemi arányok adódnak. A folyamat második fázisában a fiúszületek iránti kényszer továbbra is ugyanolyan erős, a méhen belüli szelekció lehetősége viszont egyre szélesebb kör számára válik hozzáférhetővé, ennek következményeként pedig fokozatosan és növekvő mértékben jelentkezik a nemi arányok torzulása. A harmadik szakasz során a társadalmi szemléletváltás terjedésével párhuzamosan enyhül a hagyományos családmódel követése iránti társadalmi kényszer, ami a még mindig rendelkezésre álló, nemi preferenciákat kiszolgáló lehetőségek ellenére a negatív mélypontot elért feminitási arányok mindinkább érzékelhető javulásához vezet. Végül a negyedik fázisban a kényszerek teljes vagy majdnem teljes elhalásával, a lehetőségek mértékétől függetlenül újra kialakulhatnak a normális vagy ahhoz nagyon közeli szintű nemi arányok.

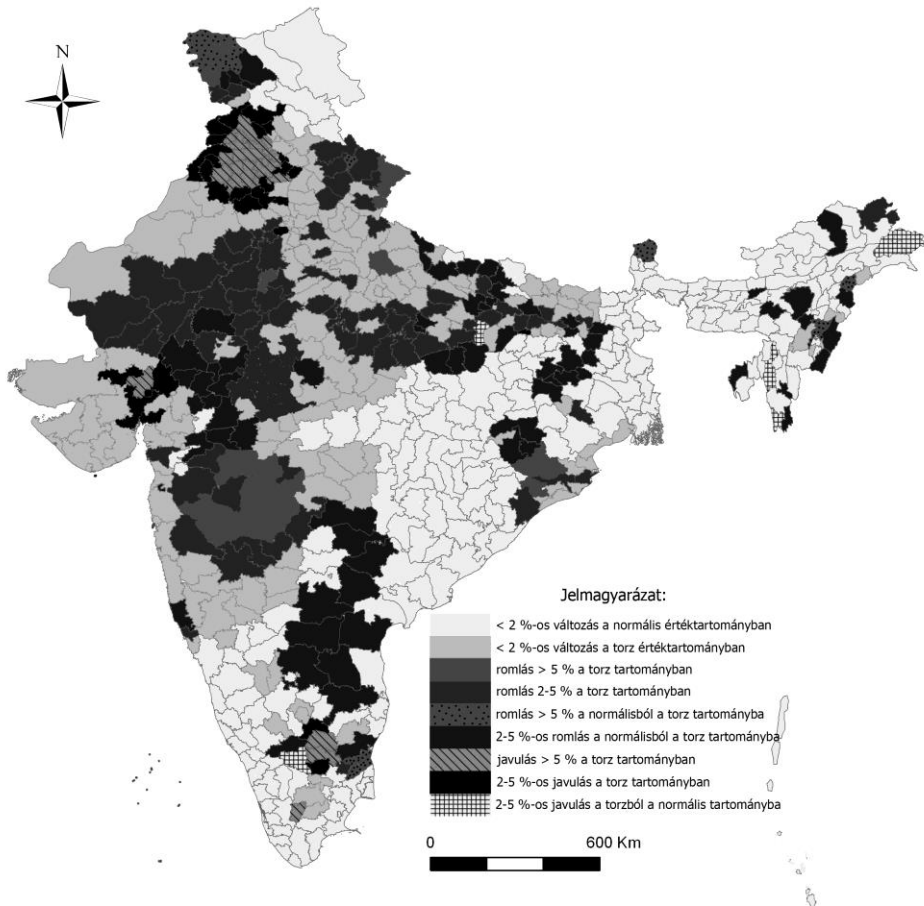
India egészét tekintve teljesen nyilvánvaló, hogy az ország az 1980-as évek óta napjainkig a nemiarány-átmenet második szakaszára jellemző társadalmi folyamatok színteréül szolgál, ezért tehát folyamatosan torzuló gyermekkori nemi arányokat regisztrálhatunk. Minthogy azonban a legutóbbi évtizedben a teljes népességre értelmezett feminitási mutató romlásának dinamikája mérséklődött (1. ábra), az is valószínűsíthető, hogy bizonyos helyen vagy helyeken a nemiarány-átmenet harmadik szakaszába lépő népesség körében a maszkulinitás mérséklődésének jelei is megmutatkoznak.

A nemi arányok változásában tapasztalható regionális különbségek visszaigazolják ebbéli feltételezésünket. Amellett, hogy az előzőekben a hagyományos, patriarchális társadalmi struktúrájú országgrészként megjelölt É–ÉNY-i területek jelentős részét torz nemiarány-tartományban stagnáló körzetek foglalják el, a kisebb-nagyobb mértékben romló arányokat mutató igazgatási egységek száma sem elhanyagolható. A már több mint egy évtizeddel ezelőtt is rendellenes feminitású, illetve azóta is tovább romló értékekkel rendelkező területek négy, viszonylag jól elhatárolható tömböt alkotnak. A legnagyobb ezek közül a Barmer (Ny-Rajasthan)–Patna (Közép-Bihar)-tengely mentén rombusz-szerűen előbb kiszélesedő, azután elkeskenyedő régió, ezt követi a fentebb a Vindhya-vonaltól délre elhelyezkedő centrális magterületként azonosított körzetcsoport, majd az Uttarakhand állam területén és a Mahanadi folyó deltavidékén (Odisha állam) elhelyezkedő – jegyzett törzsek által kevésbé sűrűn lakott – növekedési góccok, amelyeket többnyire a nemiarány-romlás folyamatához az utóbbi évtizedben csatlakozó körzetek kapcsolnak össze egymással. Végül, korábbi feltételezésünknek megfelelően legalább kettő, véleményünk szerint a nemiarány-átmenet harmadik szakaszába az évezredünk elején belépő régiót is felismerhetünk. A Gujarat állam ÉK-i részén, viszonylag kis területre és népességre kiterjedően érvényesülő folyamat nagyobb léptékben megismétlődik a legalacsonyabb, 2001-ben még jellemzően 800-nál

kisebb feminitási mutatókat produkáló, mára azonban e tekintetben jelentős javulást mutató, a nyugati értékminta követésében élenjáró Punjab–Haryana-régióban.

3. ábra: A 0–6 éves korcsoportba tartozók feminitási aránya változásának mértéke és iránya 2001 és 2011 között körzetenként

Figure 3: Measurements and tendencies in change of femininity index among the age group of 0–6 years old between 2001 and 2011 by districts

Forrás: CENSUS INDIA 2011c alapján szerk. a szerzők

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Noha a nemi összetétel változását átmeneti folyamatként értelmező elméletek helyességének egyértelmű igazolásához vagy elvetéséhez India esetében még nem rendelkezünk kellő hosszúságú időtávra vonatkozó adathalmazzal, a nemi arányok regionális különbségeiben a két legutóbbi népszámlálás közt eltelt idő alatt megfigyelhető körzeti szintű változások területi mintázata alapján úgy látjuk, hogy a fentebb jelzett demográfiai folyamat létezik, amelynek során az ország különböző régiói, illetve ezek népessége eltérő – időben változó – utat bejárva, bizonyos késéssel követik egymást.

Bár lehetnek olyan perifériák, amelyek a prenatális nemi szelekció lehetőségére vonatkozó ismeretek, illetve a diagnosztikai eszközök hiánya, vagy fizetőképesség híján még az első szakaszhoz tartoznak, az teljesen biztos, hogy az országos trenddel megegyezően egyre inkább bővül az átmenet második szakasza által érintett, azaz a növekvő jövedelmű és a fiú utódokat előnyben részesítő társadalmi csoportok köre. Ezt látjuk igazolni az a tény, hogy a 0-6 éves korosztályban már hosszabb ideje a születési arányszám normális, 2%-os ingadozását meghaladó mértékű nemi arányromlást mutató 99, főként Rajasthan, Maharashtra, Uttarakhand, Madhya Pradesh, Uttar Pradesh, Odisha és Bihar államokban található körzethez a 2011. évi census adatai szerint további, jellemzően az előbbiekkal területi kontinuumot alkotó 92 olyan körzet csatlakozott, amelyekben a kisgyermekkorú feminitási arányok 2001-ben még normális értékűek voltak, mára azonban már a torznak tekintett, 943 alatti tartományba kerültek.

Ugyancsak igazolhatónak látszik az, hogy a népesség bizonyos, a fiúpreferenciát éltető társadalmi beidegződésektől folyamatosan megszabaduló csoportjai már átléptek az átmenet harmadik fázisába, így körükben megkezdődött a szélsőséges méreteket öltő nemiarány-eltérések kiegyenlítődének folyamata. Erre utal az is, hogy az országos többlétnövekmény dekádonkénti alakulásában már megfigyelhető némi csökkenés. Úgy véljük, hogy ennek területi nyomai is jól felismerhetők a gazdasági és humán erőforrás-fejlettségi mutatóit tekintve kiemelkedő punjabi és észak-haryanai körzeteket, valamint Chandigarht magába foglaló régióban, valamint az Ahmedabad–Gandhinagar agglomerációban és az azt övező körzetekben.

IRODALOM

- ANDERSON, S. – RAY, D.** (2010): Missing women. Age and disease. *The Review of Economic Studies* 77 (4) pp. 1262–1300.
- CHUN, H. – DAS GUPTA, M.** (2009): Gender discrimination in sex selective abortions and its transition in South Korea. *Women's Studies International Forum* 32 (2) pp. 89–97.
- DAS GUPTA, M. ET AL.** (2003): Why is son preference so persistent in East and South Asia? A cross-country study of China, India and the Republic of Korea. World Bank Development Research Group, Washington D. C., 34 p.

- DAS GUPTA, M. – CHUNG, W. – SHUZHUO, L.** (2009): Is there an incipient turnaround in Asia's „missing girls” phenomenon? World Bank Development Research Group, Washington D. C., 19 p.
- DRÈZE, J. – SEN, A.** (2002): India. Development and participation. Oxford University Press, New York, 512 p.
- GUILMOTO, C. Z.** (2008): Economic, social and spatial dimensions of India's excess child masculinity. *Population* 63 (1) pp. 91–117.
- GUILMOTO, C. Z.** (2009): The sex ratio transition in Asia. *Population and Development Review* 35 (3) pp. 519–549.
- GUILMOTO, C. Z.** (2012): Sex imbalance at birth. Current trends, consequences and policy implications. UNFPA Asia and the Pacific Regional Office, Bangkok, 84 p.
- KLASEN, S. – WINK, C.** (2003): Missing Women. Revisiting the Debate. *Feminist Economics* 9 (2–3) pp. 263–299.
- TOPPO, M. – DIWAKAR, A. – PAL, D. K.** (2012): A study of sex ratio in relation to birth order in Bhopal city. *Healthline* 3 (1) pp. 45–49.
- WILHELM Z. ET AL.** (2010): Területi különbségek vizsgálata Indiában. *Földrajzi Közlemények* 134 (3) pp. 299–312.
- WILHELM Z.** (2011): The survey of spatial disparity in India with the application of SENTI-ENT Index. *Hungarian Geographical Bulletin* 60 (1) pp. 45–65.
- WILHELM Z. – ZAGYI N.** (2012): Mít ér a lány, ha indiai? – Nemi arányok alakulásának vizsgálata Indiában. In: Nyári D. (szerk.): Kockázat – Konfliktus – Kihívás. SZTE Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged, pp. 1037–1053.
- WILHELM Z. ET AL.** (2013) Urbanizáció Indiában a 2001-es, valamint a 2011-es népszámlálás előzetes eredményeinek tükrében. *Településföldrajzi Tanulmányok* 2 (1) pp. 60–74.
- CENSUS INDIA** (2011a): Gender composition of the population. <http://www.censusindia.gov.in/2011-prov-results/data_files/india/Final_PPT_2011_chapter5.pdf> Letöltve: 2014. 02. 06.
- CENSUS INDIA** (2011b): Population, size and decadal change. <http://www.censusindia.gov.in/2011census/PCA/PCA_Highlights/pca_highlights_file/India/Chapter-1.pdf> Letöltve: 2014. 02. 06.
- CENSUS INDIA** (2011c): Provisional population totals paper 1 of 2011 (India & States/UTs). <http://www.censusindia.gov.in/2011-prov-results/census2011_PPT_paper1.html> Letöltve: 2014. 02. 07.
- CENSUS INDIA** (2011d): Population enumeration data (final population). <http://www.censusindia.gov.in/2011census/population_enumeration.aspx> Letöltve: 2014. 02. 08.
- CENSUS INDIA** (2011e): Census digital library. tables. <<http://www.censusindia.gov.in/DigitalLibrary/Tables.aspx>> Letöltve: 2014. 02. 08.